

УДК 94 (477)

Андрій Кліш



УКРАЇНЬСЬКА КАТОЛИЦЬКА НАРОДНА ПАРТІЯ (УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА ОБНОВА) В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

У статті проаналізовано історіографічний комплекс праць сучасних українських учених, присвячених проблемам політичної, національно-культурної діяльності Української католицької народної партії (Української народної обнови) у Східній Галичині в 30-і рр. ХХ ст., з'ясовано перспективи подальшого вивчення окресленої наукової проблеми.

Ключові слова: Українська католицька народна партія (Українська народна обнова), суспільно-християнський рух, історіографічні джерела, українська історіографія, Східна Галичина.

Діяльність українського суспільно-християнського руху у Східній Галичині міжвоєнного періоду – важлива складова всеукраїнського національно-культурного та суспільно-політичного поступу, що ґрунтувався на загальнолюдських морально-етичних засадах, всебічному розширенні наукового світогляду, духовному збагаченні й культурному вихованні нації, піднесенні рівня освіти й науковості, втіленні у життя національних прагнень багатьох поколінь українців.

Метою цієї публікації є аналіз досягнень сучасної вітчизняної історіографії в дослідженні діяльності Української католицької народної партії (УКНП) (Української народної обнови (УНО) з 1932 р.) в Східній Галичині у 30-і рр. ХХ ст.

Незважаючи на значну роль, яку відіграли представники УКНП в суспільно-християнському русі упродовж міжвоєнного періоду, наукове вивчення цієї проблеми розпочалося лише наприкінці ХХ ст. Зокрема, Я. Грицак виокремив напрями української клерикально-консервативної думки, політичну діяльність УКНП (УНО) [3]. У праці В. Кучера та В. Павленка “Державно-соборницькі змагання галицьких українців у міжвоєнну добу” [9] аналізуються матеріали про суспільно-політичні вимоги УКНП (УНО).

Одним з перших, хто почав вивчати діяльність суспільно-християнської течії у міжвоєнний період був М. Москалюк [10–13]. Він вважає, що латинізаційна пропаганда УКНП, інспірована пастирськими листами Г. Хомишина, – зокрема “Про візантійство”, – а також станіславські переговори з польськими угодовцями С. Лосем, М. Бобжинським та іншими 20 лютого 1932 р. викликали протистояння між УКНП та Українським католицьким союзом (УКС). Зокрема, УКНП, ігноруючи співробітництво з Українським національно-демократичним об’єднанням (УНДО), позбавляла своєї підтримки УКС, – бойкотувала УМХ, організувала на протигагу “Просвіті” власні католицькі читальні “Скала”. Крім того ставлення до ОУН, попри спільне несприйняття її ідеології та практики, показало специфіку курсу обох католицьких структур: беззастережну ворожість УКНП та певну толерантність УКС, який, відкидаючи екстремізм ОУН, був відкритим для співпраці, сприймав християнський націоналізм важливим консолідаційним чинником.

У статті У. Кошетар [8] зазначено, що засадами організації проголошено католицьку віру та вчення Католицької церкви. Згідно з програмою УКНП, українські землі в складі Польської держави розглядались як геополітична, суспільно-господарська, національно-культурна цілісність з правом самовизначення та самоврядування. Проголошувалась політична лояльність до Польської держави та легітимність державотворчих засобів. Програма також передбачала, що соціально-економічна політика повинна ґрунтуватись на принципах господарської рівноваги та суспільної гармонії, беззаперечно відкидаючи класову боротьбу. Програма наголошувала, що УНО сприятиме виконанню історичної місії та національної традиції, притаманної Східній Галичині, бути посередником між Заходом та

Сходом, надаючи останньому духовні та культурні цінності католицького світу. УКНП брала активну участь в політичному житті краю. Солідаризуючись з іншими галицькими партіями та організаціями, виступала проти радянофільства, захищала інтереси галицької кооперації. Участь у парламентських виборах 1935 р. спричинила кризову ситуацію у керівництві УНО, що призупинило активну політичну діяльність клерикальної партії.

У праці Т. Гладюка [2] висвітлено основні причини заснування УКНП, визначено політичні та ідеологічні причини появи партії, з'ясовано роль Г. Хомишина та О. Назарука у формуванні її ідеологічної платформи. Автор зазначив, що УКНП була заснована внаслідок розчарування частини греко-католицького духовенства політичним курсом та діяльністю провідної української політичної партії УНДО і мала на меті відстоювати політичні та ідеологічні принципи греко-католиків. Партія виступала за налагодження співпраці з польською владою, зростання впливу Греко-католицької церкви (ГКЦ) на суспільно-політичне життя, надання українським територіям у межах Польщі автономії, підтримку приватної власності.

У працях О. Єгрешія [5–7] висвітлено роль одного з ідейних натхненників УКНП, станіславського єпископа Г. Хомишина у суспільно-політичному та культурно-просвітницькому житті Східної Галичини. Учений з'ясував особливості ідеологічних розходжень між А. Шептицьким та Г. Хомишином, внаслідок чого виникло дві концепції – орієнтальна (збереження східних традицій в ГКЦ, прибічником якої був митрополит) та окцидентальна (латинізаційна, прихильником котрої був єпископ). Проте обох ієрархів об'єднувала спільна мета – розбудова високоморальної, культурної та суверенної Української держави [6, с. 319].

У одній зі статей О. Єгрешій розкриває суперечності між релігійними організаціями – УКС і УКНП, що мали місце упродовж 1930-х рр. крізь призму напружених взаємин А. Шептицького і Г. Хомишина. Автор робить слушне припущення, що негнучкість Г. Хомишина у політичній сфері могла стати на заваді консолідуючим настроєм в українському суспільстві тієї доби, розірвати історичну традицію співпраці клерикальних та світських організацій. Зрештою, так і трапилося 1937 року, коли станіславський владика видав указ про заборону духовенству єпархії належати до світських організацій [7].

Віталій Перевезій, детально аналізуючи світогляд й політичну діяльність Г. Хомишина, розкрив його діяльність, визначив характер створених за його ініціативи інституцій, зокрема УКНП (УНО), такими, що мали як політичний, так і громадсько-просвітницький характер [15, с. 79].

У статті А. Нагірняка “Національне питання у програмних документах західноукраїнських християнських об'єднань 1920-х – 1930-х рр.” [14] проаналізовано діяльність українських партій та суспільно-політичних об'єднань Західної України клерикально-консервативного спрямування, зокрема і УКНП та з'ясовано місце національного питання у її програмі. Автор прийшов до висновку, що українські організації клерикально-консервативного спрямування ставили у своїх програмах проблему розв'язання національного питання та пропонували вирішувати її поступовим еволюційним шляхом, сподіваючись на підтримку польської влади [14, с. 135].

Як зазначив О. Постельжук, незважаючи на підтримку поляків та єпископа Г. Хомишина, діяльність УНО поширювалась лише на Перемишльську та Станіславську єпархії, розгалуженої мережі місцевих партійних осередків УНО не утворила, її політична стратегія чимось нагадувала дії Української християнської організації, яка протягом всього періоду існування наголошувала на своїй аполітичності. Відмінність полягала лише у тому, що УНО була активнішим учасником суспільно-політичного життя [16].

Михайло Швагуляк проаналізував причини створення УКНП та розкрив участь клерикально-консервативних організацій у процесі консолідації національних сил. Його стаття “Степан Томашівський і західноукраїнський консерватизм: від ідеологічного гурту до політичної партії” [20] присвячена участі С. Томашівського у західноукраїнському консервативному русі, зокрема, ролі у підготовці й створенні УКНП. На думку М. Швагуляка, УНО так і не стала партією у класичному значенні цього слова. Її

прихильники перебували на консервативно-католицькій платформі, були противниками сектантства, атеїзму, ліберального вільнодумства [21, с. 921].

Іван Федик зазначив, що, залишаючись на автономістичних позиціях, у своїй заяві УКНП висунула польській владі звинувачення у зловживаннях, але, на відміну від інших партій, які вважали таку політику влади результатом окупації, УКНП назвала централізм Польської держави основною причиною згаданих проблем, обґрунтовуючи автономізм. Через заяви про лояльність до держави і критики українських чинників, УКНП не змогла набути рівня популярної організації, а отже, не мала змоги належно пропагувати, популяризувати й обстоювати ідеї католицизму й екуменізму [17, с. 34–37].

У статті Т. Ходек на широкому документальному матеріалі висвітлено еволюцію державотворчих концепцій українських християнських суспільників міжвоєнного періоду, розкрито суть і основні засади державно-політичної думки окциденталістів і орієнталістів [18]. Зокрема, автор зазначив, що на виборах УНО домоглась обрання одного депутата (голови партії І. Волянського) й одного сенатора (о. Р. Лободича), які увійшли до Української парламентарної репрезентації. Трибуну польського парламенту вони намагалися використати для пропаганди та реалізації автономістської програми УНО, що передбачала вирішення мінімальних і максимальних вимог. До перших було віднесено вимоги стосовно скасування обмежень у діяльності існуючих українських господарських і національно-культурних інституцій, відновлення раніше зліквідованих і створення нових. Програма максимум скеровувалася на реалізацію ідеї широкої автономії українських земель у складі Польщі [18, с. 247].

Лілія Бурачок у дисертаційній праці дослідила життя та діяльність ідеолога суспільно-християнського руху О. Назарука. Зокрема, вона зазначила, що, очолюючи редакцію “Нової зорі”, працюючи в УХО, УКНП, УНО, “Скалі”, О. Назарук спричинився до утвердження консервативної політичної течії в західноукраїнському суспільстві 1930-х рр., виступав за нормалізацію польсько-українських відносин на засадах національно-територіальної автономії українських земель у складі Польщі. О. Назарук, на думку автора, перебуваючи у згаданих католицьких організаціях, був активним прихильником ідеї об’єднання національно-державницьких сил у боротьбі проти наступу польського режиму [1].

Таким чином, аналіз стану дослідження діяльності УКНП свідчить про те, що, незважаючи на значне зацікавлення цією проблемою, інтерпретація функціонування згаданої партії перебуває в процесі становлення, тому задекларована проблема є перспективною для подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. *Бурачок Л. В.* Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883–1940 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 “Історія України” / Л. В. Бурачок. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с. 2. *Гладюк Т.* Створення Української католицької народної партії (Української народної обнови): її програма та ідеологія / Тарас Гладюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – Вип. 2. – С. 161–166. 3. *Грицак Я. Й.* Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст.: [Навч. посіб. для учнів гуманіт. гімназій, ліцеїв, студ. іст. фак. вищ. уч. закл. вчителів]. – 2-е вид. – К.: Генеза, 2000. – 356 с. 4. *Демчишак Р. Б.* Національне питання в діяльності легальних українських партій Західної України у 1935–1939 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук: спец. 23.00.01 “Теорія та історія політичної науки” / Р. Б. Демчишак. – Л., 2006. – 19 с. 5. *Єгрешій О.* Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча / Олег Єгрешій. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 168 с. 6. *Єгрешій О. І.* Взаємовідносини митрополита Андрія Шептицького і єпископа Григорія Хомишина / О. І. Єгрешій // Галичина: Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2001. – № 5–6. – С. 315–321. 7. *Єгрешій О.* Суперечності між українським католицьким союзом та Українською католицькою народною партією у 1930-х рр.: генезис, зміст, наслідки / Олег Єгрешій // Галичина. Науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2006–2007. – Вип. 12–13. – С. 118–125. 8. *Кошетар У. П.* Консервативна складова діяльності Української католицької народної партії / У. П. Кошетар // *Ucrainica Polonica*. Т. 2 – Київ-Житомир, 2008. – С. 108–131. 9. *Кучер В. В.* Державно-соборницькі змагання галицьких українців у міжвоєнну добу. Державно-соборницькі змагання галицьких українців у міжвоєнну добу / В. Кучер, В. Павленко // Наукові записки. – Вип. 9. – К.: ППІЕНД, Полтава: АСМІ, 1999. – С. 99–107. 10. *Москалюк М.* Державотворча концепція українських християнських суспільників у міжвоєнній Галичині (1920–1939 рр.): історико-політологічний аналіз / М. Москалюк // Галичина. Науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис. – 2000. – Вип. 4. – С. 97–101. 11. *Москалюк М.* Ідея соборності в українському християнсько-суспільному русі міжвоєнної Галичини (1918–1939 рр.) / М. Москалюк // Україна соборна. Зб. наук. статей. – К., 2005. – Вип. 2, ч. 3. – С. 297–302. 12. *Москалюк М.* Українська католицька народна партія і проблема польсько-українського порозуміння // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст. – Івано-Франківськ: Плай, 1997. – С. 221–224. 13.

Москалюк М. Ф. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. ХХ ст. – Київ, 1998. – 56 с. 14. Нагірняк А. Я. Національне питання у програмних документах Західноукраїнських християнських об'єднань 1920-х – 1930-х рр. / А. Я. Нагірняк // Держава та армія: [збірник наукових праць] / відповідальний редактор Л. Є. Дещинський. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2010. – 212 с. – (Вісник / Національний університет “Львівська політехніка”; № 670). – С. 131–135. 15. Перевезій В. О. Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами / В. О. Перевезій. – К.: Світогляд, 2004. – 203 с. 16. Постельжук О. П. Українські угодівські партії та організації у Західній Україні (1919–1939 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 “Історія України” / О. П. Постельжук. – Луцьк, 2010. – 20 с. 17. Федик І. Питання українсько-польської співпраці в ідеологіях українських католицьких партій Галичини міжвоєнного періоду / І. Федик // Мандрівець. – 2008. – № 5. – С. 34–37. 18. Ходак Т. Державотворчі концепції українських християнських суспільників 20–30-х років ХХ століття / Т. Ходак // Галичина. Науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2006–2007. – Вип. 12–13. – С. 238–250. 19. Швагуляк М. Львівський осередок українських консерваторів у 20–30-х роках ХХ століття / Михайло Швагуляк // Львів: місто-суспільство-культура: Збірник наукових праць / За редакцією Олени Аркуші й Мар'яна Мудрого. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2007. – Т. 6: Львів – Краків: діалог міст в історичній ретроспективі. – (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск 2007). – С. 480–490. 20. Швагуляк М. Степан Томашівський і західноукраїнський консерватизм // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 3–4. – К., 1997. – С. 309–338. 21. Швагуляк М. Українська католицька народна партія (УКНП) // Довідник з історії України / За загал. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К., Генеза, 2001. – С. 921.

Андрей Клиш

УКРАИНСКАЯ КАТОЛИЧЕСКАЯ НАРОДНАЯ ПАРТИЯ (УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ ОБНОВА) В ИНТЕРПРЕТАЦИИ СОВРЕМЕННЫХ УКРАИНСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

В статье анализируется историографический комплекс работ украинских ученых, посвященных проблемам политической, национально-культурной деятельности общественно-христианского движения в Восточной Галичины межвоенного периода, выяснены перспективы дальнейшего изучения научной проблемы.

Ключевые слова: общественно-христианское движение, историографические источники, украинская историография, Восточная Галичина, межвоенный период.

Andriy Klish

UKRAINIAN CATHOLIC PEOPLE'S PARTY (UKRAINIAN PEOPLE'S OBNOVA) IN THE INTERPRETATION OF MODERN UKRAINIAN RESEARCHERS

The article analyzes the complex of historiographical works of Ukrainian scientists on the problems of the political, national and cultural of the social-christian movement in Eastern Halychyna of the interwar period, finds the prospect of further study outlined scientific problem.

Key words: Ukrainian Catholic People's Party (Ukrainian People's Obnova), social-christian movement, historiography sources, Ukrainian historiography, Eastern Galychyna.